

Elizabeth Finch

Julian Barnes

Traducció d'Alexandre Gombau i Arnau

Narratives

Angle Editorial

«Qualsevol nova novel·la de Julian Barnes és un esdeveniment literari, i *Elizabeth Finch* [...] no és diferent. Tenyit de melangia, ens força a reflexionar.» — *Sunday Telegraph*

«Una exploració lírica, reflexiva i intrigant sobre l'amor, la pena i els grans mites de la història. Barnes suma un altre esplèndid llibre a la seva obra, astoradorament esplèndida.» — *Booklist*

«Una novel·la d'idees [...] sense cap frase que no tingui valor nutricional. [...] Recordaré l'*Elizabeth Finch* quan la majoria dels altres personatges que he llegit aquest any s'hagin esvaït.»
— John Self, *The Times*

«L'última novel·la de Barnes s'ha de llegir almenys dues vegades per sentir tota la força del seu voltatge [...] *Elizabeth Finch* és una versió més juganera i encara més racional d'*El lloro de Flaubert*.»
— Frances Wilson, *Oldie*

«Coneixedor i mestre de la ironia, Barnes omple aquest llibre amb exemples del seu poder estimulant.» — Peter Kemp, *Sunday Times*

«*Elizabeth Finch* figura ja entre el millor de Barnes.»
— J. P. Ginn, *UK Press Syndication*

«Una novel·la sorprenentment captivadora [...], un llibre que obliga a reflexionar i que juga amb la relació entre autor i lector.»
— *Lady*

Elizabeth Finch

Narratives

158

Títol original: *Elizabeth Finch*

© 2022 Julian Barnes

© 2023 Alexandre Gombau i Arnau, per la traducció

© Daniel Clarke. All rights reserved 2023 / Bridgeman Images
per la imatge de portada

© 9 Grup Editorial SL, per l'edició
Angle Editorial
c. Mallorca, 314, 1r 2a B / 08037 Barcelona
T. 93 363 08 23
www.angleeditorial.com
angle@angleeditorial.com

Disseny de col·lecció: J. Mauricio Restrepo
Disseny de cobertes: Felipe Román Osorio

Els versos de C. P. Kavafis reproduïts a les pàgines 167 i 168
corresponen a la traducció de Joan Ferraté publicada a *Quaderns Crema*.

Primera edició: març de 2023
ISBN: 978-84-19017-57-4
DL B 3786-2023
Impress a Romanyà Valls, SA

No és permesa la reproducció total o parcial d'aquest llibre,
ni la seva incorporació a un sistema informàtic,
ni la seva transmissió en cap forma ni per cap mitjà,
sigui electrònic, mecànic, per fotocòpia, per gravació o altres mètodes,
sense el permís previ i per escrit dels titulars del copyright.

Elizabeth Finch

Julian Barnes

Traducció d'Alexandre Gombau i Arnau

 Angle Editorial

A la Rachel

1

Era allà plantada, davant nostre, sense notes, llibres ni nervis. Amb la bossa de mà damunt del faristol. Va mirar al voltant, va somriure i, impertorbable, va començar.

—Us deveu haver fixat que el títol d'aquest curs és «Cultura i civilització». No us alarmeu pas. No us atabalaré amb gràfics de formatgets. Ni intentaré omplir-vos el cap amb fets com s'omple una oca amb gra; només en trauríem tenir un fetge gras i això no seria saludable. La setmana vinent us donaré una llista de lectures que és totalment opcional; no abaixaré nota si la ignoreu ni us l'apujaré si l'aprofundiu. Us ensenyaré com a adults que sou sense cap mena de dubte. La millor forma d'educació, com els grecs sabien prou, és per col·laboració. Però jo no soc Sòcrates ni vosaltres sou una aula de Platons, si és aquesta la forma plural correcta. Tot i això, dialogarem. Al mateix temps... i com que ja no sou a primària... no em faré la melindrosa animant-vos o gastant falagueries. Per a alguns de vosaltres potser no seré la millor professora, en el sentit d'encaixar d'allò més bé amb el vostre

tarannà i manera de pensar. Ho esmento per endavant per a qui es pugui sentir al·ludit. Naturalment, espero que trobeu interessant el curs i, per què no, divertit. Rigorosament divertit, vull dir. Les paraules no són pas incompatibles. I espero rigor per la vostra part a canvi. Les mitges tintes no em serveixen. Em dic Elizabeth Finch. Gràcies.

I va tornar a somriure.

Cap de nosaltres havia pres apunts. Ens la vam quedar mirant, alguns intimidats, uns quants amb un desconcert que vorejava l'empipament, d'altres ja mig enamorats.

No aconseguixo recordar què ens va ensenyar en aquella primera classe. Però sabia vagament que, per una vegada a la vida, havia anat a parar al lloc indicat.

La seva roba. Comencem des dels peus. Duia sabates de cuir, negres a l'hivern, de camussa marró a la tardor i a la primavera. Mitges o pantis... No veies mai l'Elizabeth Finch amb les cames nues (i, per descomptat, no te la imaginaves pas amb roba de platja). Faldilles just per sota del genoll (es resistia a la tirania estacional de la llargada de la faldilla). De fet, semblava haver fixat la seva aparença feia temps, tot i que encara es podia considerar actual; una dècada més i potser quedaria antiquada o, tal vegada, classicota. A l'estiu, una faldilla de plecs encontrats, normalment de color blau marí; de xeviot a l'hivern. Segons com, optava pels tartans o les faldilles escoceses amb un fermall gros de plata (de segur que hi ha un terme es-

cocès especial per designar-ho). Saltava a la vista que es gastava pistrincs en bruses, de seda o de cotó fi, sovint de ratlles, i gens translúcides. De tant en tant, una agulla de pit, sempre petita i, com se sol dir, discreta, tot i que igualment brillant. Poques vegades duia arracades (és que no tenia foradats els lòbuls? Bona pregunta). Al dit petit de la mà esquerra, un anell de plata que donàvem per fet que havia heretat, més que no pas que l'hi haguessin regalat o que hagués comprat. Els seus cabells tiraven a un gris sorrenc, ben pentinats i d'una llargada invariable. Em feia l'efecte que demanava hora a la perruqueria cada quinze dies amb regularitat. En fi, ella creia en l'artifici, com ens va dir més d'un cop. I l'artifici, com també va observar, no era incompatible amb la veritat.

Per bé que nosaltres (els seus alumnes) ens trobàvem entre els vint-i-molts anys i els quaranta-pocs, al principi ens la preniem com si fóssim quitxalla d'escola. Ens preguntàvem pel seu passat i la seva vida privada, si (pel que sabíem) s'havia casat mai i per què. Què feia als vespres. Si es preparava una truita perfecta a les fines herbes, si se la menjava amb una sola copa de vi (l'Elizabeth Finch, trompa? Només si el món patia un daltabaix) mentre llegia l'últim fascicle d'*Estudis sobre Goethe*. Ja veieu que fàcil que era perdre's en fantasies, fins i tot en ironies.

Va fumar tots els anys que la vaig tenir. I, de nou, tampoc fumava com la resta. Hi ha fumadors que gaudeixen

manifestament amb cada pipada de nicotina; d'altres que s'empassen el fum amb una mena d'automenyspreu, donant a entendre que «només fumen una o dues cigarretes al dia», com si controlessin sense problema la seva addicció. I... com que tots els fumadors menteixen... «una o dues» sempre n'acaben sent tres o quatre, fins i tot mig paquet. Ella, en canvi, no mostrava cap mena d'actitud vers el seu tabaquisme. Era una més de les coses que feia i que no demanava cap explicació ni embelliment. Agafava les cigarretes d'un estoig de carei, cosa que ens feia elucubrar sobre la marca. Fumava com si li resultés indiferent. Té sentit això? I si haguessis gosat preguntar sobre el tema, ella no hauria caigut en excuses. Sí, hauria dit, és clar que hi estava enganxada; i sí, sabia que no li feia cap bé i que era antisocial, a més. Però no, no pensava deixar-ho, ni comptar quant fumava al dia; aquestes coses figuraven molt avall a la seva llista de preocupacions. I com que... això era una deducció personal meua o, més aviat, una suposició..., com que no li feia por la mort i ara com ara considerava la vida sobrevalorada, el tema no li interessava gaire i, per tant, a tu tampoc t'hauria d'interessar pas.

Evidentment, patia migranyes.

Amb l'ull de la ment (l'ull de la memòria, l'únic mitjà amb què la puc veure) és allà plantada, davant nostre, preternaturalment impertorbable. No tenia cap d'aquells

tics i trucs de professor pensats per fascinar, distreure o marcar caràcter. No bellugava els braços ni s'agafava el mentó amb la mà. Ara i adés potser posava una diapositiva per il·lustrar algun comentari, però era totalment innecessari. Cridava l'atenció per la seva calma i la seva veu. Era una veu serena i clara, enriquida per anys de tabaquisme. No era una d'aquelles professores que només connectaven amb els alumnes quan alçaven la vista dels apunts, perquè, com he dit, no orientava les classes als apunts. Tot ho tenia dins el cap, i perfectament rumiat i processat. Això també cridava l'atenció i reduïa la distància entre ella i nosaltres.

La seva dicció era formal; l'estructura de les frases, totalment gramatical (ben mirat, gairebé podies sentir les seves comes, els seus punts i comes, i els punts i seguit). No començava mai una frase sense saber com i quan l'acabaria. I malgrat això no semblava mai un llibre parlant. El seu lèxic sortia del mateix repertori que feia servir per escriure i conversar en general. Així i tot, l'efecte no resultava de cap de les maneres arcaïtzant, era summament viu. I li agradava (potser per divertir-se o per sorprendre'ns) rematar el seu discurs amb alguna sortida de to.

Per exemple, una setmana ens parlava de la *Llegenda àuria*, aquell recull medieval de miracles i martiris. Miracles estrafolaris i martiris instructius. El tema era santa Úrsula.

—Remunteu-vos, si voleu fer el favor, al 400 dC, abans que el cristianisme fos hegemònic i s'hagués es-

tablert a les nostres costes. L'Úrsula era una princesa cristiana, filla del rei cristià Nothus. Era sàvia, obedient, devota i virtuosa... tots els atributs morals acostumats d'aquest tipus de princeses. A més de bonica, l'atribut més problemàtic. El príncep Etherius, fill del rei d'Ànglia, se'n va enamorar i en va demanar la mà en matrimoni. Això va posar el pare de l'Úrsula en un dilema, ja que els angles no només eren molt poderosos, sinó que, a més, adoraven ídols.

»L'Úrsula era una núvia per ser bescanviada, com moltes altres amb anterioritat i posterioritat; i com que era sàvia, virtuosa i tota la resta, també era enginyosa. «Accepteu l'oferta del fill del poderós rei —va dir al seu pare—; però imposeu condicions que comportin ajornar-ho. Demaneu que ens concedeixin tres anys de gràcia perquè jo pugui anar a Roma en pelegrinatge; mentrestant, el jove Etherius ha de ser instruït en la fe vertadera i tot seguit batejat. Potser alguns consideraran això un trencament del pacte, però no pas l'Etherius, que està perdudament enamorat de mi.» El parer del rei d'Ànglia no ens ha arribat.

»Quan es va esbombar la notícia de l'escapada espiritual que l'Úrsula tenia planejada, altres verges d'idees afins es van afanyar a seguir-la. I aquí topem amb un nus textual. Com molts de vosaltres sabeu, a l'Úrsula la van acompanyar onze mil verges; els que coneguen Venècia tal vegada recordeu la representació seqüencial d'aquesta història per mà de Carpaccio. Aleshores per organitzar

un paquet turístic com aquest, encara havia de néixer el senyor Thomas Cook.¹ El nus textual que he mencionat té a veure amb la lletra M, i què volia dir el copista original amb això. Era la M de *Mille*, mil, o la M de «màrtir»? Alguns potser trobeu la segona interpretació més versemblant. L'Úrsula més onze màrtirs verges fan dotze, igual que el nombre d'apòstols de Crist.

»Sigui com vulgui, deixem prosseguir la història en Technicolor i CinemaScope, tècniques que Carpaccio va popularitzar força. Onze mil verges van sortir de Britània. Quan van arribar a Colònia, un àngel del Senyor es va aparèixer a l'Úrsula amb el missatge que, després de marxar de Roma, ella i el seu seguici tornessin via Colònia, on obtindrien la sagrada corona del martiri. La notícia d'aquesta fi es va escampar entre les onze mil verges, que la van rebre amb èxtasi incondicional. Mentrestant, a Britània, un altre dels omnipresents àngels del Senyor es va aparèixer a l'Etherius i li va ordenar que anés a buscar la seva promesa a Colònia, on ell també obtindria la palma del martiri.

»Allà on anava, l'Úrsula atreia més i més seguidores, tot i que el nombre total no ens ha arribat. A Roma, el papa en persona es va afegir a aquesta host de femelles, i amb això es va guanyar calúmnies i l'excomunicació. Mentrestant, novament, dos pèrfids capitostos romans, tement que l'històric èxit de l'expedició s'imités arreu de

1. Al·lusió al fundador dels viatges turístics organitzats, Thomas Cook (1808-1892). (*Totes les notes són del traductor.*)

la cristiandat, van conspirar perquè l'exèrcit dels huns fes una matança amb les pegrines en el viatge de tornada. Resulta que un exèrcit d'huns assetjava oportunament Colònia en aquell mateix moment. Hem d'admetre totes aquestes coincidències narratives i intervencions angèliques: al cap i a la fi, no es tracta en absolut d'una novel·la vuitcentista. Tot i que, sigui dit de passada, les novel·les vuit-centistes estan farcides de coincidències.

»Així doncs, l'Úrsula i el seu seguici descomunal van arribar a Colònia, on l'exèrcit dels huns va perdre interès pel setge i es va dedicar a matar les “onze mil i escaig” amb... i l'expressió era un tòpic fins i tot el 400 dC... “la ferocitat de llops saltant sobre un ramat d'ovelles”.

L'Elizabeth Finch va fer una pausa, va donar una ullada a l'aula i va preguntar:

—Com ho hem de veure, tot això? —I davant del silenci, es va respondre a si mateixa—: Jo proposo: suïcidi en mans de la poli.

L'Elizabeth Finch no era cap personalitat pública, es miri com es miri. Busqueu-la a Google i obtindreu pocs resultats. Si em demanessin que la descrigués professionalment, diria que era una acadèmica independent. Pot semblar un eufemisme, fins i tot una bajanada. Però, abans que el coneixement es concentrés oficialment en acadèmies, solien haver-hi homes i dones de la intel·ligència més alta que, discretament, anaven per lliure. La majoria, és clar, te-

nien diners; n'hi havia que eren excèntrics, però també alguns guillats rematats. Tanmateix, els diners els permetien viatjar i investigar el que volien i on volien, sense pressió per publicar res, ni col·legues que els passessin la mà per la cara ni caps de departament per complaure.

Mai vaig saber la situació financera de l'Elizabeth Finch. M'imagino que tenia diners de la família, o una herència. Tenia un pis a West London en el qual jo encara no havia posat mai els peus; pel que sembla, vivia amb frugalitat; suposo que feia classe per poder-se dedicar a la investigació acadèmica pel seu compte. Havia publicat dos llibres: *Dones explosives*, sobre les dones anarquistes del Londres d'entre 1890 i 1910; i *Els nostres mites imprescindibles*, sobre nacionalisme, religió i família. Tots dos eren breus, i tots dos estaven descatalogats. Per a alguns, una acadèmica independent amb publicacions fora de catàleg els podria semblar una figura irrisòria. Contràriament als múltiples ximpls i pesats amb plaça fixa que hauria valgut més que guardessin silenci.

Alguns dels seus alumnes temps després es van fer un nom. L'Elizabeth Finch rep agraïments en alguns llibres d'història medieval i pensament feminista. Però era desconeguda per aquells que no la van conèixer. Això pot semblar evident si no es té en compte que, avui dia, al paisatge digital, amics i seguidors han acabat significant coses diferents i aigualides. Moltes persones es coneixen sense conèixer-se gens ni mica. I aquesta superficialitat no els fa res.

Tal vegada em considereu antiquat (però jo no tinc importància). Tal vegada penseu el mateix de l'Elizabeth Finch, si no més. Però si ho era, no ho era pas en el sentit habitual, el que encarnava la generació anterior, les veritats de la qual ara s'ha vist que eren poc clares i desfasades. Com ho puc explicar? Ella analitzava veritats, no pas de generacions precedents, sinó d'èpoques anteriors, veritats que ella mantenia vives, però que d'altres havien arraconat. I no em refereixo pas al fet que «fos una Tory/liberal/socialista antiquada». No encaixava en la seva època en molts sentits. «No us deixeu portar per l'època —va dir una vegada—, ni imagineu que la història... especialment la història intel·lectual... és lineal». Era sublim, independent, europea. I en escriure aquestes paraules, m'interrompo, perquè dins el meu cap sento una cosa que ens va ensenyar a classe: «I, recordeu, cada cop que trobeu un personatge en una novel·la, per no parlar d'una biografia o d'un llibre d'història, reduït i ajustat a tres adjectius, desconfieu sempre d'aquesta descripció.» És una regla amb molt d'esma que he procurat obeir.

L'aula no va trigar a dividir-se en capelletes i cercles pel mètode habitual de prova i error. Alguns es basaven en la beguda de preferència després de classe: cervesa, vi, cervesa i/o vi i/o qualsevol altra cosa que vingués en ampolla, suc de fruites, res en absolut. El meu grupet, que canviava amb facilitat entre cervesa i vi, estava format per en Neil (és a dir, jo), l'Anna (holandesa i, per tant, de vegades ofesa per la frivolitat dels anglesos), en

Geoff (provocador), la Linda (emocionalment insegura, tant si es tractava dels estudis com de la vida en general) i l'Stevie (urbanista a la recerca d'alguna cosa més). Un dels nostres vincles, paradoxalment, era que poques vegades ens posàvem d'acord en res, llevat que el govern en exercici era incompetent, que Déu gairebé del cert no existia, que la vida era per viure-la i que mai no tenies prou de bosses de pica-pica al bar. Eren temps anteriors als portàtils (a l'aula) i a les xarxes socials (a fora de l'aula), quan t'assabentaves de les notícies a través dels diaris i del coneixement a través dels llibres. Eren temps més senzills, o més avorrits? Totes dues coses o cap de les dues?

—Monoteisme —va dir l'Elizabeth Finch—. Monomania. Monogàmia. Monotonia. Res de bo comença així. —Va fer una pausa—. Monograma..., senyal de vanitat. Monocle, el mateix. Monocultura..., precursora de la mort de l'Europa rural. Estic disposada a admetre la utilitat del monorail. Hi ha molts termes científics neutres que també estic disposada a admetre. Però quan el prefix s'aplica a les persones... Monòglot, indicador d'un país tancat que s'enganya a si mateix. El monoquini, una etimologia tan còmica com aquesta peça de roba. Monopoli..., i no em refereixo al joc de taula..., sempre un desastre, si li doneu temps. Monòrquid: un estat digne de llàstima, al qual no aspira ningú. Alguna pregunta?

La Linda, que semblava patir sovint d'allò que ella mateixa qualificava de «problemes del cor», va preguntar amb neguit:

—Què té vostè en contra de la monogàmia? No és com la majoria de la gent vol viure? No és allò en què la majoria de la gent somia?

—Compte amb allò que se somia —va replicar l'Elizabeth Finch—. A més, per regla general, compte amb allò a què aspira la majoria de la gent. —Va callar, va fer un somriure a mitges a la Linda i es va adreçar a l'aula a través de la noia—. La monogàmia imposada és el mateix que parlar de la felicitat imposada, cosa que sabem que és impossible. La monogàmia no imposada podria semblar possible. La monogàmia romàntica podria semblar desitjable. Però la primera normalment acaba ensorrant-se en una versió de la monogàmia imposada, mentre que la segona té tendència a tornar-se obsessiva i histèrica. Per això mateix rau molt a prop de la monomania. Sempre hauríem de distingir entre la passió mútua i la monomania compartida.

Tots vam guardar silenci, assimilant-ho. La majoria havíem tingut la típica experiència eròtica i sexual de la nostra generació; dit d'una altra manera: excessiva a parer de la generació anterior i patèticament escassa a parer de la impetuosa generació següent. També ens preguntàvem fins a quin punt es basava ella en la seva experiència personal sobre tot això que deia, però cap de nosaltres gosava preguntar-l'hi.

La Linda, i això diu molt a favor seu, va insistir en l'assumpte:

—Per tant, ens està dient que tot és inútil?

—Com diu el salat senyor Sondheim? —I llavors l'Elizabeth Finch va mig entonar—: «Un és impossible, dos és cansós, / tres és companyia, seguretat i divertiment.» Que és una manera de veure-ho, podeu pujar-hi de peus.

—Però vostè hi està d'acord o simplement defuig el tema?

—No, jo em limito a oferir-vos les alternatives.

—Així doncs, està dient que l'Etherius es va equivocar quan va anar a Colònia? —La Linda, com estàvem esbrinant, es prenia les classes molt a la valenta, fins i tot les que tractaven sobre religió medieval.

—No, no es va equivocar. Tots volem el que ens pensem que és millor per a nosaltres, encara que això ens porti a la mort. De vegades, sobretot si és així. I quan ho aconseguim, o no, normalment ja és massa tard de tota manera.

—Doncs això no ens ajuda gaire —va observar la Linda, amb una mena de feresa queixosa.

—No em paguen per ajudar-vos —va replicar l'Elizabeth Finch, amb fermesa i, tot i això, sense censurar-la—. Soc aquí per estimular el vostre pensament, els vostres debats i el desenvolupament del vostre intel·lecte al vostre aire. —Va obrir un silenci—. Però, ja que demanes per l'Etherius, analitzem el seu cas. Amb l'Úrsula promesa en matrimoni, va acceptar les seves condicions:

mentre ella faria un pelegrinatge a Roma, ell estudiaria els textos cristians, es convenceria de les seves veritats i es batejaria segons la religió de la seva promesa. Fins a quin punt tot això va fer enrabiard el seu pare, rei d'Anglaterra i pagà d'allò més reputat? No ho sabem. Però, en tot cas, un àngel del Senyor es va aparèixer a l'Etherius i li va manar que anés a buscar l'Úrsula a Colònia, on patirien un gloriós martiri plegats.

»Què en traiem, d'això? En l'àmbit emocional, ho podríem veure com un exemple extrem, en realitat fanàtic, d'amor romàntic. Vist d'una altra manera, podria tenir un caire wagnerià. En l'àmbit teològic, la seva conducta es podria interpretar com una forma ofensiva de saltar-se la cua. A més, hem de tenir en compte l'efecte de la castedat imposada sobre el jove... i, de passada, sobre la jove. Això pot donar lloc a tota mena de comportaments malaltissos. Se'ls va concedir a l'Úrsula i l'Etherius, que ja feia tres anys que estaven promesos, una nit nupcial abans d'acotar el cap davant les espases teutòniques i oferir el pit a les llances i les fletxes? Val més dubtar-ho, ja que, ben mirat, l'encís conjugal els podria haver fet canviar de parer.

Més tard, a la cafeteria de la facultat, alguns de nosaltres vam tirar pel dret amb les begudes fortes.

Vaig rebre formació com a actor; així és com vaig conèixer la meva primera esposa, la Joanna. Tots dos teníem